

ارزیابی رویکرد و اقدامات دولت و مجلس

در زمینه مدیریت نقدینگی و مهار تورم

مقدمه

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۹۷/۱۰/۲ گزارش مدیریت نقدینگی و مهار تورم را به شماره مسلسل ۲۲۰۱۶۱۸۹ منتشر کرد که در آن به منظور مدیریت نقدینگی و مهار تورم سه دسته از اقدامات ناظر به موارد زیر پیشنهاد شده بود:

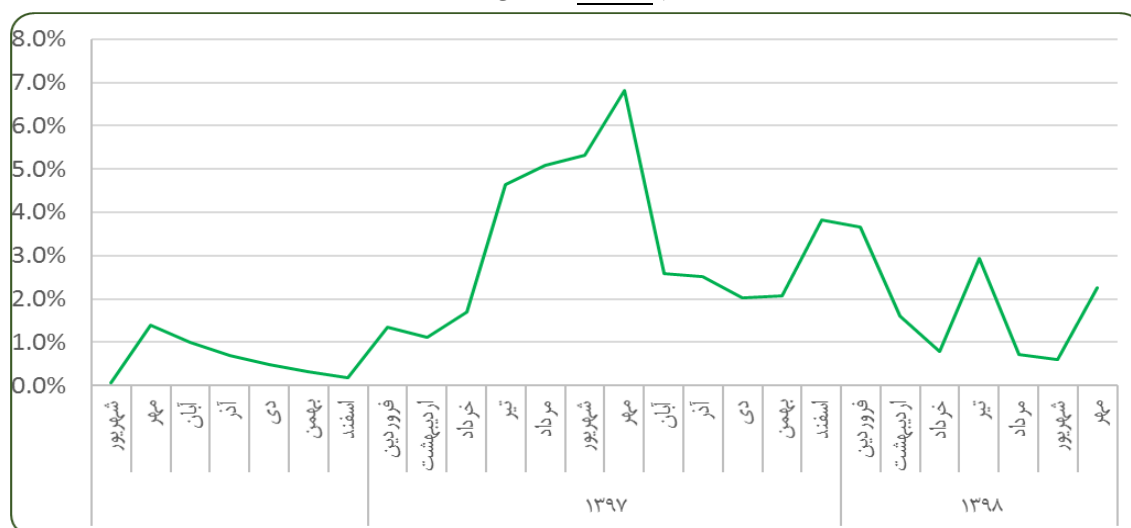
۱. کنترل نقدینگی موجود،

۲. مدیریت خلق نقدینگی جدید،

۳. کاهش حجم نقدینگی.

اکنون و پس از گذشت حدوداً ۱۰ ماه از انتشار گزارش مذکور، می‌توان اقدامات دنبال شده قوای مجریه و مقننه برای انجام هر یک از این پیشنهادها را ارزیابی و رصد کرد. خوشبختانه نرخ تورم نقطه به نقطه از اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۸ روند نزولی به خود گرفته، اما سؤال اینجاست که آیا نمی‌شد با عملیاتی کردن اقداماتی نقطه به نقطه در عددی کمتر از ۵۱ درصد رکورد بخورد؟ یا به جای اینکه روند نزولی این شاخص در اردیبهشت آغاز شود در اسفندماه ۱۳۹۷ اتفاق بیفتد؟

نمودار ۱. روند تورم ماهیانه شاخص قیمت مصرف‌کننده

مأخذ: مرکز آمار ایران.

معاونت پژوهش‌های

اقتصادی

دفتر: مطالعات

اقتصادی

مشخصات گزارش

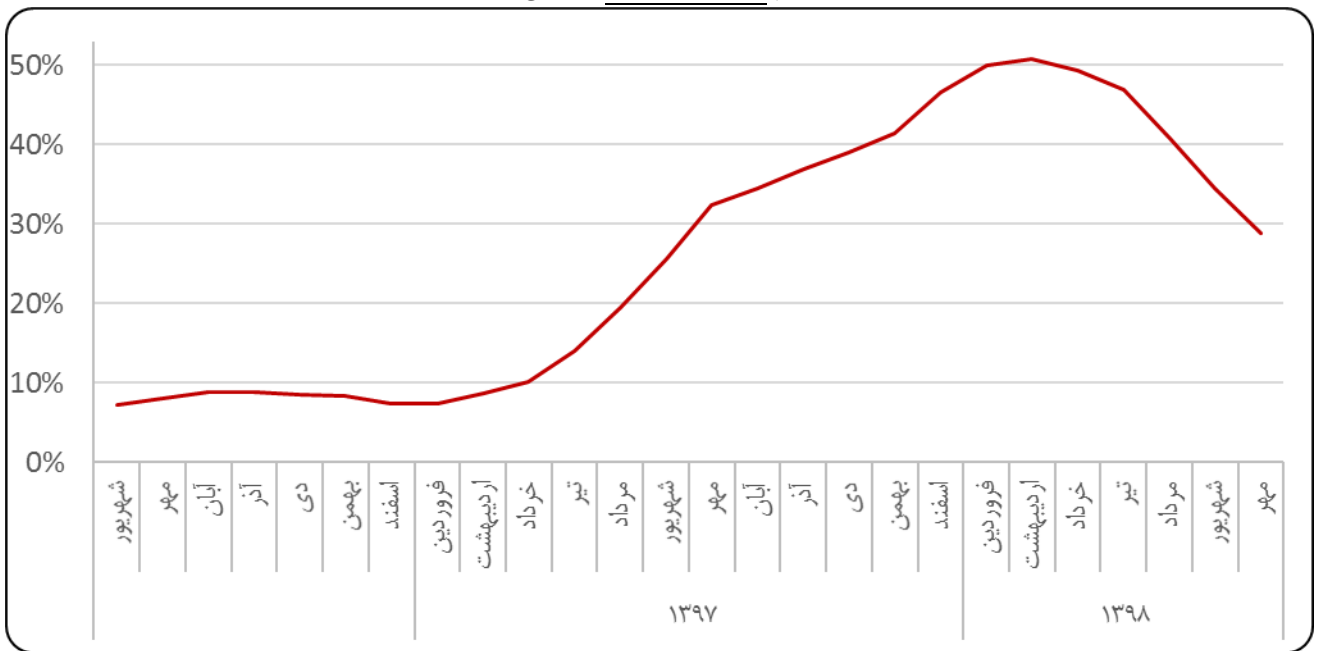
شماره مسلسل:

۲۲۰۱۶۷۳۹

تاریخ انتشار:

۱۳۹۸/۹/۱۳

نمودار ۲. روند تورم سالیانه نقطه‌ای شاخص قیمت مصرف‌کننده

مأخذ: همان.

توجه به اینکه اقدامات انجام شده ازسوی حاکمیت، چند درصد آن چیزی است که می‌توانست انجام شود، می‌تواند مبنای خوبی برای پاسخ به سؤال فوق باشد. به‌عبارت دیگر باید دید چه کارهایی انجام شد و چه کارهایی می‌توانست انجام شود؟ جدول زیر سعی می‌کند این مقایسه را انجام دهد و میزان عملیاتی شدن اقدامات فهرست شده در گزارش مدیریت نقدینگی و مهار تورم را ارزیابی نماید. البته دولت به‌منظور مهار تورم اقدامات دیگری نیز انجام داد که در ادامه همین گزارش، درخصوص اثربخشی آن اقدامات و پیامدهایی که بر وضعیت بازار داشته بحث مختصری مطرح می‌شود.

جدول ۱. اقدامات پیشنهادی بسته مدیریت نقدینگی و مهار تورم و عملکرد دولت و مجلس

محور	اقدام	نیاز به قانون جدید	ارزیابی	توضیح اقدامات مرتبط			
کنترل نقدینگی موجود	رصد و کنترل تراکنش‌ها	ندارد	✖	انجام تراکنش‌های قابل توجه از حساب‌های افراد متوفی و خردسال نشان می‌دهد که رصد و کنترل تراکنش‌های وضعیت مناسبی ندارد، بانک مرکزی در این راستا اقداماتی را شروع کرده است، اما سرعت بسیار کند و دامنه اقدامات نیز بسیار محدود است به‌عنوان نمونه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. ۱. عدم اجرای بند «ح» تبصره «۱۶» قانون بودجه ۱۳۹۸ پس از گذشت ۷ ماه ۲. سرعت کند بانک مرکزی در تکمیل سامانه نهاب ۳. عدم اشراف بانک مرکزی بر تراکنش‌های درون‌بانکی			
				بسته مقابله با سفته‌بازی	دارد	✖	خلف وعده در زمانبندی ارائه لایحه دولت ^۱ و مخالفت کمیسیون اقتصادی با طرح پیشنهادی نمایندگان
							خلف وعده در زمانبندی ارائه لایحه به مجلس ^۲
	بازار ارز و طلا	ندارد	✔	۱. اصلاح دستورالعمل بازگشت ارز در خرداد ۱۳۹۸ ۲. افزایش انگیزه بازگرداندن ارز با همگرایی نرخ‌های نیما و سنا			
				ندارد	✔	ثبات نرخ ارز به‌عنوان لنگر انتظارات تورمی	
						ندارد	✔
	اجازه افتتاح مجدد حساب‌های سرمایه‌گذاری دوساله و بالاتر	ندارد	✖	---			
	مدیریت نقدینگی	اعمال محدودیت بر ترانزنامه بانک‌های ناسالم	ندارد	✖	---		
		کنترل اعطای تسهیلات کلان و مرتبط	ندارد	✖	---		
		جلوگیری از ورود شرکت‌های زیرمجموعه بانک‌ها به سفته‌بازی در ارز و طلا	ندارد	✖	---		
کاهش نرخ سود سپرده اشخاص حقوقی و کوتاه‌مدت حقیقی و حقوقی		ندارد	✔	این مقصود می‌توانست با تغییر شیوه محاسبه یا کاهش نرخ اتفاق بیفتد که بانک مرکزی با تغییر شیوه محاسبه از روزشمار به ماه‌شمار این کاهش را عملیاتی کرد. اما با توجه به روند نزولی انتظارات تورمی، لازم است با اتخاذ سیاست‌های مناسب پولی و مالی، مقدمات کاهش نرخ سود فراهم گردد.			
اصلاح نظام بانکی		ندارد	✖	اقدامات حداقلی و بسیار کند			
کاهش حجم نقدینگی	تهاتر مطالبات بدهکاران بانکی با سپرده آنها	دارد	✖	نه تنها اقدام مثبتی در این راستا انجام نشده، بلکه مجلس طرحی دوفوریتی با عنوان «الزام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به حذف سود و جریمه مضاعف از بدهی تسهیلات‌گیرندگان» تصویب کرد که در صورت موافقت شورای نگهبان می‌توانست برخلاف این پیشنهاد، از کاهش حجم نقدینگی از این محل، جلوگیری نماید.			
	فروش اموال مازاد بانک‌ها	ندارد	✖	۱. پیگیری واگذاری سهام و اموال مازاد صرفاً بانک‌های دولتی و خصوصی شده از سوی وزرات اقتصاد ۲. واگذاری سهم اندکی از اموال و سهام مازاد بانک‌ها نسبت به میزان این اموال در ترانزنامه شبکه بانکی			

1. <https://www.mehrnews.com/news/4737291>

2. <https://www.iribnews.ir/fa/news/2367939>

توضیحات جدول فوق نشان می‌دهد مهم‌ترین اقدامی که توسط مجموعه حاکمیت دنبال شد، ثبات‌بخشی به بازار ارز و طلا بود که اقدامات بانک مرکزی در این راستا شایسته تقدیر است، اما اقدام جدی و مؤثری در سایر محورها انجام نشد. در حالی که برخی از این اقدامات می‌توانست به‌عنوان مکمل اقدامات بانک مرکزی در مهار تورم عمل کند و از رکوردزنی این متغیر در فصل بهار جلوگیری نماید. البته ذکر این نکته نیز ضروری است که نوسانات نرخ ارز به‌دلیل اینکه بیشترین همبستگی را با تورم کوتاه‌مدت دارد،^۱ اهمیت و وزن بیشتری نسبت به سایر اقدامات در مهار تورم دارد و دولت توانست با عملکرد بهتر در این حوزه نسبت به سایر محورها، تورم کوتاه‌مدت را مهار نماید.

ارزیابی اقدامات و رویکرد دولت در مهار تورم: رویکرد «تنظیم بازاری»

یکسری اقدامات دیگر در راستای کنترل قیمت‌ها از سوی دولت انجام شد که مهم‌ترین آنها عبارت است از:

۱. افزایش اختیارات وزارت صمت در تجهیز سازمان حمایت از مصرف‌کنندگان و تقویت ستاد تنظیم بازار برای بازرسی و نظارت بر قیمت کالاها.
 ۲. تمرکز اختیارات قیمتگذاری در ستاد تنظیم بازار (که پیش از این، بخش مهمی از امر قیمتگذاری در اختیار دستگاه‌های تنظیم‌گر نظیر مرکز ملی رقابت و بورس کالا قرار داشت).
 ۳. ممنوعیت صادرات طیف قابل توجهی از اقلام که به برخی از آنها در جدول زیر اشاره شده است.
 ۴. سامانه اطلاع‌رسانی قیمت کالا و خدمات کشور (<https://www.124.ir>) و تسهیل شکایت از گران‌فروشی.
- جدول زیر میزان ممنوعیت‌ها صادراتی وضع شده طی یک‌سال منتهی به شهریورماه ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد که عمده این اقلام مربوط به اقلام خوراکی و آشامیدنی بوده است.

۱. سعید بیات و هومن کرمی، تحلیل پویایی‌های تورم و رشد اقتصادی در ایران، بیست‌و‌چهارمین همایش سالانه سیاست پولی و ارزی.

جدول ۲. ممنوعیت‌های صادراتی یک‌سال اخیر

نورم گروه (در فاصله ۱۳۹۷/۶/۳۱ تا ۱۳۹۸/۶/۳۱)	تعداد روزهای ممنوعیت (در فاصله ۱۳۹۷/۶/۳۱ تا ۱۳۹۸/۶/۳۱)	تا تاریخ	از تاریخ	محصول	شاخص مصرف‌کننده: گروه خوراکی آشامیدنی
۴۵,۲	۱۳۵	۱۳۹۸/۳/۷	۱۳۹۷/۱۰/۲۳	تخم مرغ	
	۱۳۵	۱۳۹۸/۳/۷	۱۳۹۷/۱۰/۲۳	جوجه یک‌روزه	
	۱۵۹	۱۳۹۷/۱۰/۱۱	۱۳۹۷/۷/۲۰	۱۳۹۸/۱/۱۵	سیب‌زمینی
			۱۳۹۸/۳/۱		
	۲۸۴	اکنون	۱۳۹۷/۹/۹	حبوبات	
	۵۴	۱۳۹۷/۹/۱۴	۱۳۹۷/۷/۲۰	رب گوجه‌فرنگی	
	۱۸۰	۱۳۹۷/۹/۲۷	۱۳۹۷/۳/۱	دام زنده غیر گوشتی	
	۱۴۳	۱۳۹۷/۹/۲۷	۱۳۹۷/۵/۴	PET	
	۹۹	۱۳۹۷/۷/۲۶	۱۳۹۷/۶/۱۹	۱۳۹۷/۱۲/۱	گوشت مرغ
			۱۳۹۸/۳/۷		
	۳۹۳	اکنون	۱۳۹۷/۶/۳	شکر	
	۱۸۵	۱۳۹۷/۱۲/۱۸	۱۳۹۷/۶/۱۹	پنیر	
	۱۵	۱۳۹۷/۷/۱۵	۱۳۹۷/۶/۳۱	کیوی	
	۱۸۰	۱۳۹۷/۱۲/۲۶	۱۳۹۷/۶/۲۷	گوجه‌فرنگی	
	۵۴۵	اکنون	۱۳۹۷/۳/۱	گوشت گوساله و گوسفند	
	۷۵	۱۳۹۸/۳/۱	۱۳۹۸/۱/۱۵	پیاز	
	۴۳	۱۳۹۸/۱/۲۸	۱۳۹۷/۱۲/۱۵	سیب درختی و پرتقال	
۴۲	۱۳۹۸/۳/۲۰	۱۳۹۸/۲/۹	خرما		
۱۹۸	۱۳۹۷/۱۲/۱۸	۱۳۹۷/۶/۱	شیر خشک اطفال		
۲۱۰	اکنون	۱۳۹۷/۱۰/۱	کره		
۵۳	۱۹۰	اکنون	۱۳۹۷/۷/۲۰	خوراک دام و طیور (گندم دامی و ...)	گروه کشاورزی
	۴۱۹	اکنون	۱۳۹۷/۴/۱۳	انواع دانه‌های روغنی (کلزا، سویا و ...)	
۴۷	۱۶۷	اکنون	۱۳۹۷/۹/۱۹	ماشین‌آلات و تجهیزات تولید	سایر (شاخص کل)
	۳۷۷	اکنون	۱۳۹۷/۶/۱۹	لاستیک	
	۳۶۱	اکنون	۱۳۹۷/۷/۴	مداد، چوب مداد و مغز مداد	
	۲۵۳	اکنون	۱۳۹۷/۱۰/۲۳	کاغذ و کارتن بسته‌بندی	
۴۲	۱۳۹۷/۷/۲	۱۳۹۷/۵/۲۰	الیاف شیشه		

مأخذ: بانک اطلاعات بخشنامه‌های سازمان توسعه تجارت و وبگاه وزارت صمت.

با دقت در اقدامات انجام شده فوق مشخص می‌شود، رویکرد دولت در مهار تورم تناسبی با رویکرد گزارش «بسته مدیریت نقدینگی و مهار تورم» نداشته است و به جای پرداختن به مسئله تورم از زاویه اقتصاد کلان و مسائل مربوط به نقدینگی و سرعت گردش آن، بیشتر به اقدامات خرد و ناظر به بنگاه‌ها و درواقع نگاه «تنظیم بازاری» بسنده شد. اگرچه ممکن است در ارزیابی اثربخشی این اقدامات گفته شود

- اگر این اقدامات صورت نمی‌گرفت چه می‌شد؟ اما با توجه به محدودیت‌ها و پیامدهای رویکرد دولت در مهار تورم، اثربخشی این اقدامات محل تردید است. برخی محدودیت‌ها و پیامدهای رویکرد «تنظیم بازاری» عبارت است از:
۱. نظارت‌پذیری اندک قیمت‌ها با توجه به گستردگی اصناف و مشاغل خرده‌فروشی،
 ۲. تشدید قاچاق و مبادلات غیررسمی و غیرشفاف،
 ۳. فشار به بنگاه‌هایی که با افزایش قیمت تمام شده مواجه شده‌اند،
 ۴. و ...

شایان ذکر است که مبارزه با احتکار یا دستکاری در قیمت کالاها ضروری است، اما در صورتی که ریشه‌های مربوط به سطح اقتصاد کلان پدیده تورم حل نشده باشد، اثربخشی این اقدامات کاهش خواهد یافت.

نتیجه‌گیری

گزارش مدیریت نقدینگی و مهار تورم به شماره مسلسل ۲۲۰۱۶۱۸۹ اقدامات و پیشنهادهایی را ارائه کرد که متأسفانه تنها پیشنهادهایی ناظر به ثبات بخشی به بازار ارز عملیاتی شد و مابقی پیشنهادها بدون اقدام جدی و اثربخش رها شده است. بخشی از این ماجرا به تفاوت رویکرد دولت در مهار تورم باز می‌گردد که در این گزارش مورد بررسی قرار گرفت، رویکرد «تنظیم بازاری» بدون توجه به ریشه‌های اقتصاد کلانی تورم به مبارزه با گران‌فروشی می‌پردازد، اما رویکرد حاکم بر پیشنهادها گزارش «مدیریت نقدینگی و مهار تورم»، تمرکز بر ریشه‌های اقتصاد کلان تورم، خصوصاً نقدینگی و سرعت گردش آن را پیشنهاد می‌کرد. بنابراین علاوه بر اینکه باید اجرایی شدن این پیشنهادها را از دولت مطالبه نمود، تغییر رویکرد دولت در مقوله مهار تورم نیز ضروری است. مبارزه با اخلاک‌گری و احتکار در بازار کالا یا وضع محدودیت بر صادرات کالاهایی که تولید یا واردات آنها زمانبر است، تنها زمانی اثربخشی خواهد داشت که در کنار ملاحظات اقتصاد کلانی مهار تورم دنبال شود.

با این توضیحات به‌منظور تداوم روند کاهش نرخ تورم در سال جاری و ماه‌های آتی، علاوه بر اینکه اقدامات پیشنهادی در محورهای سه‌گانه باید دنبال شود، در محور مدیریت خلق نقدینگی جدید نیز باید ملاحظات مربوط به مدیریت کسری بودجه مد نظر قرار گیرد. اصلاحات ساختاری بودجه به معنای تعریف پایه‌های مالیاتی جدید و در واقع پوشش کسری بودجه حاصل از کاهش درآمدهای نفتی با منابع پایدار در این راستا پیشنهاد می‌شود. در غیر این صورت اگر دولت بخواهد کسری بودجه را با استقراض مستقیم یا غیرمستقیم (از طریق بانک‌ها) از بانک مرکزی جبران کند، از آنجایی که میزان کسری بودجه بیش از نیاز درون‌زای اقتصاد به پایه پولی است احتمال صعودی شدن نرخ تورم وجود دارد. لذا علاوه بر اقدامات پیشنهادی مندرج در جدول ۱، باید به‌منظور حفظ روند نزولی تورم، مدیریت کسری بودجه نیز با اصلاح ساختار بودجه «به‌صورت جدی دنبال شود».

